

System edukacji i opieki nad dziećmi w Ukrainie w czasie wojny: problemy i rozwiązania

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest problematyce sytuacji dzieci ukraińskich w czasie wojny w latach 2022–2024, w szczególności ich edukacji i wychowaniu. Przedstawiono w nim ukraiński system opieki nad sierotami, dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej oraz główne dokumenty normatywne (ustawy, uchwały Rady Ministrów, zarządzenia). Omówiono treść państwowych standardów zabezpieczenia sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, przepisów i gwarancji socjalnych. Opisano rodzinne formy wychowania tej kategorii dzieci (rodzina zastępcza, rodzinny dom dziecka) oraz placówki opiekuńcze. Zaplanowana na dziesięć lat reforma deinstytucjonalizacji systemu opieki miała rozwiązać problemy związane z tym systemem; zakładano zmniejszenie liczby dzieci w internatach o 90% i zorganizowanie w każdym środowisku lokalnym niedrogich i wysokiej jakości usług społecznych wspierających rodziny z dziećmi zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami. Wybuch wojny spowodował, że po 24 lutego 2022 roku reforma została zawieszona. W tekście przedstawiono główne problemy dzieci spowodowane przez wojnę w Ukrainie (zabójstwa, okaleczenia, deportacje, przemoc seksualną itp.) oraz kroki podjęte przez państwo ukraińskie w celu maksymalnego zagwarantowania praw i zaspokojenia potrzeb dzieci.

Słowa kluczowe: wojna, dzieci, rodzinny dom dziecka, wychowanie, rodzina zastępcza, rodzina, Ukraina

System of Education and Upbringing of Children in Ukraine during the War: Problems and Solutions

Abstract

The article is dedicated to the situation of Ukrainian children during the war, in the period from 2022 to 2024, focusing on their education and upbringing. The

Ukrainian system of care for orphans and children deprived of parental care, including key regulatory documents (laws, Cabinet of Ministers resolutions, orders, directives), is analyzed. The content of state social standards and norms, state support for orphans and children deprived of parental care, and their social guarantees are disclosed. The main family forms of upbringing for this category of children (foster family, family-type children's home) are described, as well as boarding institutions. The main problems of their functioning and ways to solve them are identified, including the reform of deinstitutionalization, which was planned for ten years and aimed to reduce the number of children in boarding institutions by 90%, while accessible and quality services for supporting families with children according to their individual needs would be available in each community. However after February 24, 2024, the reform was suspended. The main problems faced by children as a result of the war in Ukraine (killing, maiming, deportation, sexual violence, etc.) and the steps taken by the Ukrainian state to fully satisfy the rights and needs of children are analyzed.

Keywords: war, children, family-type children's home, education, foster family, family, Ukraine

Wstęp

Dzieci są najbardziej bezbronną grupą społeczeństwa. Potrzebują wsparcia rodziny, rodziców i najbliższych. Niestety, nie wszystkie dzieci mają sprzyjające warunki bytowe i wiele z ich pozostaje bez opieki rodziców. W Ukrainie dużą wagę przywiązywano i nadal przywiązuje się do zapewniania im ochrony socjalnej i prawnej, tworzenia jak najkorzystniejszych warunków wszechstronnego rozwoju. Rozpoczęcie wojny na pełną skalę 24 lutego 2022 roku zmieniło warunki życia wszystkich warstw ukraińskiego społeczeństwa: mężczyzn, kobiet, osób starszych, niepełnosprawnych, a zwłaszcza dzieci.

Celem artykułu jest przedstawienie podstaw prawnych i organizacji systemu ochrony dzieci ukraińskich, ukazanie głównych problemów dzieci ukraińskich podczas wojny ukraińsko-rosyjskiej, w szczególności specyfiki funkcjonowania systemu opieki nad sierotami i dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej – problemów, przed którymi stają dzieci, ich rodzice i opiekunowie, a także sposobów ich rozwiązania.

Ukraiński system opieki nad dziećmi

Aby zrozumieć, jak wygląda system opieki i wychowania dzieci dzisiaj, w czasie wojny, trzeba poznać sytuację dzieci w Ukrainie przed rozpoczęciem inwazji na dużą skalę.

Ustawa Ukrainy określająca procedury postępowania związane z ochroną praw dziecka¹ określa dwa statusy dzieci pozostających pod pełną opieką państwa:

- dzieci osierocone;
- dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej.

Statusy te zostały określone w 2006 roku. Do tego czasu mieliśmy wiele problemów: nie było jednego państwowego rejestru takich dzieci, nikt nie wiedział, ile ich jest, gdzie się uczą i wychowują. Stwarzało to niebezpieczeństwo działań korupcyjnych w ustanawianiu adopcji, czy to w Ukrainie, czy za granicą. Dochodziło nawet do przypadków sprzedaży dzieci, o czym pisała prasa. Od 2008 roku w Ukrainie obowiązuje jeden system rejestracji tych dwóch grup dzieci.

Bank danych znajduje się w Jednolitym Systemie Informacyjno-Analitycznym «Dzieci» zgodnie z art. 13, 14 Ustawy Ukrainy o zapewnieniu warunków organizacyjnych i prawnych ochrony socjalnej sierot i dzieci pozbawionych pieczy rodzicielskiej². Prowadzi go Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy na podstawie zarządzenia wydanego przez Ministerstwo Polityki Społecznej w 2015 roku w sprawie prowadzenia banku danych o sierotach, dzieciach pozbawionych pieczy rodzicielskiej i potencjalnych rodzinach adopcyjnych, opiekunach, kuratorach, rodzicach adopcyjnych i rodzicach zastępczych³.

¹ Postanowienie Gabinetu Ministrów Ukrainy w sprawie zatwierdzenia procedury postępowania organów opiekuńczych i kuratorskich w zakresie czynności związanych z ochroną praw dziecka, z dnia 10 września 2022 r. Nr 1013; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2022-%D0%BF#Text>.

² Ustawa Ukrainy o zapewnieniu warunków organizacyjno-prawnych ochrony socjalnej sierot i dzieci pozbawionych pieczy rodzicielskiej, VVR z 2005 r. Nr 6 st. 147; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>.

³ Zarządzenie Ministra Polityki Społecznej Ukrainy o prowadzeniu banku danych o sierotach, dzieciach pozbawionych opieki rodzicielskiej oraz potencjalnych rodzinach adopcyjnych, opiekunach, kuratorach, rodzicach adopcyjnych, rodzicach zastępczych,

W każdym obwodzie istnieją administracyjne wydziały do spraw dzieci, które odpowiadają za dzieci wymagające pomocy socjalnej i przestrzeganie ich praw⁴.

Pod opieką pracowników socjalnych służb pomocy społecznej znajdują się dzieci:

- z rodzin wielodzietnych;
- z rodzin, w których są rodzice lub dziecko niepełnosprawne;
- z rodzin, w których jedno z rodziców przebywa w zakładzie karnym;
- z rodzin, w których rodzice lub jedno z nich nadużywają alkoholu, narkotyków;
- z rodzin, w których występuje przemoc domowa.

Status dziecka sieroty nadawany jest dzieciom, których rodzice zmarli, co potwierdza akt zgonu każdego z nich. Natomiast status dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej przyznaje się dzieciom:

- których rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich, co potwierdza orzeczenie sądu;
- które zostały odebrane rodzicom bez pozbawienia praw rodzicielskich, co potwierdza orzeczenie sądu;
- których rodziców uznano za zaginionych, co potwierdza orzeczenie sądu;
- których rodzice zostali uznani przez sąd za zmarłych, co potwierdza akt zgonu wystawiony przez organ stanu cywilnego;
- których rodzice zostali uznani za niezdolnych do pracy, co zostało stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu;
- których rodzice odbywają karę pozbawienia wolności, co potwierdza wyrok sądu;
- których rodzice przebywają w areszcie w toku postępowania karnego, co potwierdza postanowienie sędziego (sądu) śledczego;
- których rodzice są poszukiwani przez organy policji ze względu na brak informacji o miejscu ich pobytu, co potwierdza orzeczenie sądu lub zaświadczenie organów ścigania o poszukiwaniach rodziców i braku informacji o miejscu ich pobytu;

VVR z dnia 28 grudnia 2015 r. Nr 1256; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text>.

⁴ Strona internetowa Wydziału do spraw Dzieci lwowskiej obwodowej administracji państwowej: <https://loda.gov.ua/structural-unit/17078> [data dostępu: 7.09.2024].

- w związku z długotrwałą chorobą rodziców uniemożliwiającą im wykonywanie obowiązków rodzicielskich, co potwierdza opinia komisji lekarsko-doradczej zakładu opieki zdrowotnej stwierdzająca, że ojciec lub matka cierpią na chorobę uniemożliwiającą wykonywanie obowiązków rodzicielskich, wydawana w trybie określonym przez Ministra Zdrowia;
- opuszczonym, których rodzice są nieznani, porzuconym w szpitalu położniczym, innym zakładzie opieki zdrowotnej, których rodzice i inni krewni odmówili przyjęcia ich z tych zakładów, co do których sporządzono akt urodzenia w formie zatwierdzonej przez Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych;
- których rodzice nie dopełniają obowiązków związanych z wychowaniem i utrzymaniem dziecka ze względu na pobyt rodziców na terytoriach znajdujących się na obszarze działań wojennych (bojowych) lub znajdujących się pod okupacją czasową, w okrażeniu, na terytorium czasowo okupowanym, co potwierdza akt sporządzony przez służbę do spraw dzieci na odpowiednim formularzu;
- których rodzice są poszukiwani jako zaginieni lub uznani za zaginionych, co potwierdza odpis z Jednolitego Rejestru Osób Zaginionych w Szczególnych Okolicznościach (przed jego uruchomieniem odpis z Jednolitego Rejestru Osób Zaginionych w Szczególnych Okolicznościach Dochodzenia);
- których rodzice są jeńcami wojennymi (w niewoli państwa agresora), co potwierdza zaświadczenie przedsiębiorstwa państwowego, któremu powierzono funkcje Biura Informacji Narodowej zgodnie z Ustawą Ukrainy o obronie Ukrainy⁵, w formie ustalonej przez Ministerstwo Reintegracji;
- których rodzice zostali pozbawieni wolności osobistej (zatrzymani, wzięci jako zakładnicy) przez władze państwa agresora (administracje okupacyjne i formacje zbrojne), co potwierdza zaświadczenie przedsiębiorstwa państwowego, któremu powierzono funkcje Biura Informacji Narodowej zgodnie z Ustawą Ukrainy o obronie Ukrainy, w formie ustalonej przez Ministerstwo Reintegracji;
- oddzielonym od rodziny, uznanym za uchodźców lub osoby potrzebujące dodatkowej ochrony, zgodnie z Ustawą Ukrainy o uchodźcach oraz osobach wymagających dodatkowej lub tymczasowej

⁵ Ustawa Ukrainy o obronie Ukrainy, VVR z 1992 r. Nr 9 st. 106; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.